

ISSN 1450-9083
UDK 801

Институт за српски језик САНУ

ЛИНГВИСТИЧКЕ АКТУЕЛНОСТИ

I/2

Београд, 2000

РЕЧНИЦИ

Vojmir Vinja: JADRANSKE ETIMOLOGIJE, Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Knjiga I, A–H. HAZU i "Školska knjiga", Zagreb, 1998, 245 str.

Gotovo četvrt veka nakon izlaska posljednjeg toma kapitalnog dela slovenske etimologije, *Etimologijskog rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Petra Skoka (tomovi I–IV, Zagreb 1971–1974, u daljem tekstu ERHSJ), pojavila se prva knjiga *Dopuna* tom rečniku.

Kako Petar Skok, pre svega romanista i balkanolog, ali dobro obavešten i u domenu slavistike i indoeuropeistike, nažalost, iza sebe nije ostavio školu, njegovom smrću etimološka leksikografija u Zagrebu praktično je zamrla – što je stanje koje nije bitno izmenila ni pojava jednotomnika 1993. godine³. Pet godina kasnije, 1998. godine, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti izdaje prvu knjigu *Dopuna* Skokovom rečniku, iz pera Skokovog učenika i sledbenika, prilježnog recenzenta pre svega njegovih romanskih i grčkih etimologija, istaknutog zagrebačkog romaniste Vojmira Vinje.⁴

Knjiga svojim obimom od 245 strana obuhvata "Predgovor" (5–8), rečnički deo naslovljen "Jadranske etimologije" (11–202), popis grafičkih oznaka naslovljen "Znakovi i simboli" (203), indeks, tj. "Kazala" (205–238), kratku bibliografiju, tj. "Pokraćenice i pokraćeno označena djela" (239–243) i "Sadržaj" (245).

U "Predgovoru" se Vinja još jednom osvrće na veličinu Skokovog leksikografskog poduhvata i odaje mu sva priznanja za to što se "ogledao na svim područjima koja tvore okvir hrvatskomu jeziku: na romanistici, slavistici, balkanologiji, albanistici i turkologiji"⁵. Zatim se Vinja sa velikim razumevanjem osvrće na raznovr-

³ Jednotomnik Alemka Gluhaka, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb 1993, koji nosi izrazit autorski pečat jednog nostratičara, opet je rezultat individualnog, neinstitucionalizovanog rada. Kako i sam Vinja primećuje, taj rečnik je tek delimično zadovoljio potrebu za priručnošću "ali je znatnim svojim dijelom bio još više hermetičan, išao je u mnogo dublju jezičnu prošlost i u teško potvrdive jezične potvrde, tako da smo jednoznačnih odgovora na pitanje odakle nam ova ili ona riječ opet vrlo malo dobili" (*Jadranske etimologije*, Predgovor, str. 6). Detaljnije o ovom rečniku up. prikaze Dunje Brozović-Rončević, u časopisu *Folia onomastica Croatica* 3, Zagreb 1994, 149–154. ili Jasne Vlajić-Popović u časopisu *Južnoslovenski filolog* LI, Beograd 1995, 339–348.

⁴ U njegovom velikom i vrednom opusu posebno se ističe izvanredna dvotomna monografija *Jadranska fauna – etimologija i struktura naziva*, I–II, Zagreb – Split 1986.

⁵ Uzgred valja napomenuti da ovaj autor nigde, osim u fusnoti u kojoj daje precizan bibliografski podatak o *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ne pominje činjenicu da Skok nije pisao rečnik samo hrvatskog jezika – ali taj momenat nije predmet ovog osvrta.

sne poteškoće sa kojima su se godinama morali nositi priređivači rukopisa Skokovog rečnika za štampu, i tako zalazi u sada već gotovo poluvekovni period postskokovske ere u kome se kao glavni zadatak pred hrvatske lingviste postavlja "oživljavanje etimoloških studija koje su nakon Skokove smrti i same bile zamrle". Dalje on podseća da je u tom cilju HAZU (svojedobno je to bila JAZU) formirala Odbor za etimologiju i pokrenula održavanje Skokovih etimoloških susreta⁶. Međutim, i dan-danas se ne može govoriti o "procvatu" etimoloških studija u hrvatskoj lingvistici. O tome indirektno svedoče i *Jadranske etimologije* koje su opet delo samo jednog autora, srećom svestranog romaniste sa gotovo polustoletnim stažom bavljenja Skokovim nasleđem i promišljanja načina da se što je moguće bolje osmisli i sprovede nadogradnja dela koje je ostalo iza Skoka. Vinjina razborita procena da je "preuranjeno misliti na suvremeno zamišljeni etimološki rječnik po uzoru na Wartburgov ... ili Pfisterov..." budući da u njegovoj sredini za to nema "ni organizacijskih ni znanstvenih potencijala" logično vodi ka priklanjaju stavu da za sada treba raditi na *Dopunama* Skokovom rečniku na kojima bi se angažovali udruženi kroatisti, slavisti, germanisti, romanisti, balkanolozi, turkolozi, indoevropeisti itd. Tako Vinja, "čekajući da i drugi specijalisti iz navedenih područja dadu svoj doprinos" prilaže "ove *Jadranske etimologije* kao svoj doprinos jednom novom i znatno uređenijem izdanju Skokovog rečnika."

Rečnički deo već na prvi pogled svojim izgledom, koricama u tamoplavom povezu, tipom slova, dvostubačnim rasporedom odrednica, donekle i njihovom strukturom, veoma liči na Skokov rečnik, što je i bila namera autora koji ističe da su njegove "Dopune uvjetovane koncepcijom Skokova Rječnika"⁷. Pojedinačne odrednice, međutim, nemaju fiksnu strukturu, što je posledica razlika u njihovom sadržaju, tj. obimu. U slučaju da nisu sasvim kratke, one u principu počinju iznošenjem

⁶ Vinja se tu ne upušta u detalje, ali čitaocu može zanimati podatak da su Prvi Skokovi etimološki susreti održani još daleke 1987. u Zagrebu (up. hroniku tog skupa: Jasna Vlajić-Popović, Prvi jugoslovenski naučni skup o etimologiji, *Južnoslovenski filolog* XLIV, Beograd 1988, 113–115, te prikaz krnjeg zbornika radova sa tih susreta: Biljana Sikimić, Etimologija. Referati sa Znanstvenog skupa o etimologiji održanog 4. i 5. lipnja 1987. u Zagrebu, *Južnoslovenski filolog* LI, Beograd 1995, 334–338, kao i neke od tamo neuvrštenih radova: Aleksandar Loma, Dalje od reči: rekonstrukcija prajezičkih leksemskih spojeva kao perspektiva slovenske i indoevropske etimologije, *Južnoslovenski filolog* LI, Beograd 1995, 31–58; Jasna Vlajić-Popović, O nekim pseudogrecizmima u srpskohrvatskom, *Južnoslovenski filolog* LI, Beograd 1995, 197–202; Zvezdana Pavlović, Leksičke i onomastičke paralele izvedene iz korena *maq-, *Južnoslovenski filolog* LI, Beograd 1995, 233–239). Drugi Skokovi etimološki susreti održani su u Zadru 8–9. novembra 1990. (up. hroniku Biljane Sikimić, *Južnoslovenski filolog* XLVII, Beograd 1991, 279–280). Treći Skokovi susreti su, koliko znamo, održani u Puli 1993. godine itd.

⁷ Ono što vidimo kao jedan od retkih formalnih otklona od ERHSJ jeste obim ovog toma u koji ulaze samo slova A–H a ne, kao u I tomu Skokovog rečnika, A–J.

(novog) materijala, zatim sledi mišljenje koje je dato u ERHSJ (ukoliko reč u njemu postoji) i eventualna diskusija s tim u vezi, a onda dolaze komentari ostalih konkurentnih tumačenja. "Naša su etimološka objašnjenja često znatno duža nego u Rječniku (misli se na ERHSJ), a to je uvjetovano većim poklanjanjem pozornosti semantici, jer je svaki semantički opis nužno opširniji od koncizne etimologijske jednadžbe." U principu je zadržana i Skokova praksa navođenja bibliografskih podataka na kraju gesla (up. *Predgovor*, str.7–8), ali taj segment nije grafički upadljiv kao u ERHSJ već je označen samo jednom podebljanom tačkom na sredini visine reda, dok se izvori citata unose u tekst ad hoc, a neke odrednice taj segment i nemaju.

Znatan je broj Vinjinih odrednica koje uopšte nisu pomenute u Skokovom rečniku (npr. *abativen*, *abel*, *abažarat*, *abencjon*, *dafora*, *dezubitat se*, *digant*). Većina njih kao nosilac gesla nije ni postojala u Skokovom rečniku, nego se o njima govori u okviru Skokovih drugačije naslovljenih članaka (npr. Vinjino *abad* kod Skoka je s.v. *abain*, ili *debit* s.v. *pastek*). Nije mali broj onih koje već kod Skoka figuriraju kao posebne leme, ali Vinja donosi nove podatke, dopune ili predloge alternativnih tumačenja (npr. *abain*, *abis*, *antrešelj*, *debit*, *dikela*).

Jedna od dragocenosti ove knjige jeste indeks u njoj pomenutih termina⁸, organizovan slično Skokovim *Kazalima*: nosioci odrednica čine samostalnu stavku indeksa, a reči obrađene pod drugim lemmama navode se u paru sa odgovarajućom naslovnom reči od koje su odvojene samo kosom crtom (nema grafičke distinkcije putem kurziva i proreda, kako je to bilo rešeno kod Skoka). Onomastički materijal nije posebno izdvojen (kao kod Skoka), već je integrisan u opšti spisak u kome se toponimi i antroponimi lako prepoznaju po velikom početnom slovu. Bibliografija je, po priznanju samog autora, nepotpuna tj. provizorna do okončanja izlaženja svih tomova, što eventualne zamerke na neke detalje u njoj čini trenutno bespredmetnim.

Iako u ovom rečniku, kao što bi se i očekivalo, daleko preovlađuju romanizmi, mudrim izborom naslova autor je sebi ostavio određene ruke da u ove *Dopune* uključi i poslednji, lokalni italijanizam najnovijeg datuma, ali isto tako i slobodu da njima obuhvati i svu drugu leksiku zabeleženu diljem Jadranskog primorja (često i ne samo tamo), bez obzira da li su to domaće reči (*dekat*), pozajmljenice iz drugih jezika, naročito turcizmi (*arambaša*, *fuštanj*, *hambar*), poneki grecizam (*dikela*), retki germanizmi (*danbark*, *gabrla*), čak i noviji anglicizmi (*dacitavat*, *ganga*), ili pak reči nepoznatog porekla (*dalmica*, *dančica*, *delažit*).

Jadranske etimologije su knjiga kojoj se mora obradovati svaki korisnik Skokovog rečnika, iako ona (kao i preostale dve ili tri kojima će biti pokrivena cela abeceda), zbog ograničenosti areala na koji je usredsređena, kao i neizbežne

⁸ Samo je autor sa ličnim iskustvom mučnog čitanja tri toma Skokovog rečnika bez indeksa mogao biti tako uvidavan prema sopstvenim čitaocima – u ime svih njih ovaj prikazivač mu se srdačno zahvaljuje.

dominacije romanizama među njenim odrednicama, nikako ne može zadovoljiti sve potrebe za osavremenjavanjem Skokovog *Etimologijskog rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. To i dalje ostaje zadatak za buduće etimologe.

Jasna Vlajić-Popović (Beograd)